

Kitabiyat

Vamık D. Volkan - Norman Itzkowitz, Atatürk / Anatürk, Alfa yayınları, İstanbul, 2011, 576s.

Özet

Türk tarihi içinde, hakkında en çok biyografi yazılan kişi şüphesiz Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu yazım süreci, henüz O hayattayken başlamış, ölümünün üzerinden 73 yıl geçmesine rağmen devam etmektedir. Burada incelenen ve tanıtılan eser de son dönemde yazılmış Atatürk biyografilerinden biridir. Eser, birden fazla yazar tarafından kaleme alınmış ve yazım sırasında belki de ilk kez olarak psikoloji biliminden yararlanılmıştır. Kitabı farklılaştıran nokta da budur. Doğumundan yaşamının sonuna dek, psikolojik tahliller ve açıklamalarla süslenen "Atatürk/Anatürk"ün, sade ve anlaşılır üslubunun yanı sıra döneme dair çözümlenmeleri de okuyucuya ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Atatürk, biyografi, Türkiye, Vamık Volkan, Norman Itzkowitz.

Abstract

In the Turkish history, Mustapha Kemal Ataturk is the person that most of the bibliographies were written for without a doubt. The process of writing bibliographies, started while he is alive, over the 73 years after his death, and still continues. The work has been studied and introduced here is one of the written biographies of Ataturk recently. The bibliography was written by more than one author before, but probably the first time the author received help from science of psychology. This is the point that makes this writing different from others. From his birth until the end of his life, "Ataturk/Anaturk" fame, simple and straightforward style, decorated psychological tests and explanations. Moreover, the analysis of the period also attributes to shed light on to the reader.

Key words: Mustapha Kemal, Ataturk, biography, Turkey, Vamık Volkan, Norman Itzkowitz.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türk Milli Mücadelesinin önderi olmasının yanı sıra savaş sonrası Türkiye'sini biçimlendiren yegâne insan ve devlet kurucusu olarak Türkiye tarihindeki önemi büyüktür. Bu önemden dolayı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına dair yapılan çalışmaların neredeyse tamamı, Mustafa Kemal öznesinde kurgulanmıştır. Bu konu üzerine yazılan biyografilerin sayısı da azımsanamayacak derecede fazladır. Yabancı dilde yayımlanan ilk Mustafa Kemal biyografilerinden olup, en çok tartışılan¹ İngiliz yüzbaşı Armstrong'un "Bozkurt (1932)" kitabıdır. Doğumundan 1932 yılına dek Mustafa Kemal'in hayatını anlatan eser, yanlı ve ırkçı bakış açısı nedeniyle nesnellikten uzaktır. Fransız gazeteci ve diplomat Benoist-Mechin'in "Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü (1954)" adlı eseri Türk tarihi içinde Mustafa Kemal'in yerini anlatan önemli bir eserdir. Lord Kinross'un, "Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu (1964)" kitabı bu ikisine göre daha dengeli ve doyurucudur. Mustafa Kemal'in ölümünden sonra yazıldığı için nesnellik ölçütlerine daha uygundur ve günümüzde halen en çok okunan Atatürk biyografilerindedir. Kinross'un eseriyle aynı dönemde yazılmış "Tek Adam" üçlemesi Türk yazarlar tarafından kaleme alınmış en güzel Mustafa Kemal monografilerindedir. 1963-1965 yılları arasında, Şevket Süreyya Aydemir tarafından yazılan eser, akademik bir kavrayışa sahip olmamasına rağmen, yazım dilinin güzelliği ve Aydemir'in titizliği sayesinde her Atatürk kitaplığında önemli bir yer edinmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın "Çankaya" adlı eseri, Atay'ın, dönemin görgü tanığı olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Arjantinli diplomat Jorge Blanco Villalta'nın Türk Tarih Kurumu yayınları arasında (orijinal dili İspanyolcadan) İngilizce çevirisi ile çıkan, Kültür Bakanlığı tarafından da Türkçe basımı yapılan "Atatürk" kitabı yabancı çalışmalar arasında gösterilebilir. Klaus Kreiser'in "Atatürk'ü", Alexandre Jevakhoff'un "Kemal Atatürk, Batı'nın Yolu" adlı eserleri de bu alanın örneklerindedir. Daha yakın tarihli bir Atatürk biyografisi ise Andrew Mango'nun "Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu" adlı eserinden Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra modern Türkiye tarihini anlatan eserlerin çoğu neredeyse doğrudan bir Mustafa Kemal biyografisidir². Bu durumun nedeni şüphe yok ki makalenin başında belirtilen, Mustafa Kemal'in tarih içerisinde yüklendiği önemden kaynaklanmaktadır.

Bu makalede incelenen Mustafa Kemal biyografisi ise konu üzerine yapılan çalışmaların en yenilerindedir ve "Atatürk/Anatürk" ismini taşımaktadır. Vamık D. Volkan ve Norman Itzkowitz'in ortak çalışması olarak ortaya çıkan eser, diğer Mustafa Kemal biyografilerinden farklı olarak Mustafa Kemal'in iç dünyasını ve psikolojik durumunu çözümlemeyi hedeflemiştir. Böyle olunca yazarların uzmanlık alanlarını da tanıtmak faydalı olacaktır. Vamık D. Volkan uzun yıllar Amerika Birleşik Devletleri'nde görev yapmış bir psikiyatri profesörüdür. Bununla birlikte çeşitli ülkelerde hukuk ve siyasal bilimler kürsülerinde dersler vermiştir. Norman

1 Eser, hükümet kararıyla Türkiye'de yasaklanmıştır. Bununla birlikte Mustafa Kemal eserin çevirisini yaptırıp bir cevap yazmıştır. Mustafa Kemal'in Armstrong'un yazdıklarına cevabı için bkz.: *Atatürk'ün Armstrong'a Cevabı, 'Bozkurt' Kitabındaki Yanlıklar ve Çarpıtılmalar*, 4.Baskı, (Der.: Sadi Borak), Kaynak Yay., İstanbul, 2000.

2 Bu tür yayınların çokluğuna rağmen önde gelenleri şunlardır; Stanford Shaw, *Ezel Kural*; Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*; Roderic H. Davison, *Kısa Türkiye Tarihi*; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Ed. Sina Akşin), *Türkiye Tarihi*, IV.

Iitzkowitz ise Princeton Üniversitesi tarih profesörlüğünün yanı sıra pek çok ülkede psiko-politik çalışmalara katılmıştır.

Eser, Mustafa Kemal'in iç dünyasını çözümlmeyi hedeflemesi kadar birden fazla yazara sahip olması ve tarih disiplini dışındaki bir disiplinden, psikolojiden yararlanılmasıyla da dikkati çekmektedir. Tarihçilerin sosyoloji, coğrafya, siyaset bilimi, vb. disiplinlerle ilişkileri bilinmektedir ancak tarih ve psikoloji biliminin yan yana geldiği bir çalışmaya az rastlanmaktadır. Var olan çalışmalarda ise yazar, kendi his ve düşünce dünyasına uygun olarak Mustafa Kemal'i (veya biyografisini yazdığı kişiyi) çeşitli ruh hallerinde betimleyebilir. Ancak değerlendirilen eserdeki farkı yaratan, psikolojik tahlilin, alanında uzman kişiler tarafından yapılmasıdır.

"Atatürk/Anatürk", ikilinin birlikte çalıştıkları ilk eser değildir. Bizzat Mustafa Kemal'le ilgili bir diğer çalışmaları "Ölümsüz Atatürk" ismini taşımaktadır³. İki eser arasında kurguda ve yazar(lar)ın olayları betimledikleri arka planda ortaklıklar olmakla birlikte makalede incelenen eserin ilkinde göre daha detaylı olduğuna şüphe yoktur⁴.

Eser, Mustafa Kemal'in hayatını, yaşam çizgisine göre anlatan bir yönetime sahiptir. Anlatımlerle birlikte, dönem içerisindeki politik hava, toplum yapısı, değerler, gelenekler, kadın-erkek ilişkileri, kurumlar ve aile konularında çözümlenmeler yapılmıştır. "Atatürk/Anatürk"ü diğer Mustafa Kemal biyografilerinden farklı kılan yönü de budur. Yine de bir lider portresi içerisinde ele alınan Mustafa Kemal'i değerlendirmeye geçmeden önce lider kimliğinin tarih içerisindeki değeri ve tarihe etkileri ile ilgili olarak genel bir kuram geliştirilmemiş olması bir eksiklik olarak görülebilir.

Şüphesiz Mustafa Kemal'in hayat çizgisi duyuğu yüklü anlarla ve tarihi kararlarla doludur. Ancak gerek özel yaşamını gerekse de ülke tarihini ilgilendiren kritik kararları verirken, içinde bulunduğu ruh halini anlayabilmek, bu kitaba başvurma gereksiniminin önceliklerindedir. Mustafa Kemal'in hayat çizgisini şekillendiren ilk köşe taşı, eğitim hayatının başında belirmiştir. Ailesinin tercihleri ve beliren alternatifler arasında iki çeşit okul ve iki çeşit eğitim vardır. Biri klasik-dini eğitim veren mahalle mektebi diğeri ise Batılı tarzda öğrenci yetiştiren laik Şemsi Efendi İlkokulu'dur. Baba Ali Rıza Bey'in ustaca bir hamleyle, annesinin de gönlünü alarak, Mustafa'yı Şemsi Efendi İlkokulu'na göndermesi, O'nun lider-kurtarıcı kimliğinin oluşmasındaki ilk aşamadır⁵.

Gençlik yıllarında, Mustafa Kemal'in politik kimliğinin oluşmasında, başta arkadaşı Ali Fethi (Okyar)'ın yönlendirmeleri olmak üzere, Manastır'da görülen Osmanlı Devleti ile azınlıklar arasındaki çatışma ortamı, II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi ve Girit isyanı gibi birçok unsurun etkili olduğu değerlendirilmiştir⁶. 1899

3 İkilinin ayrıca, *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular* isimli bir çalışmaları vardır.

4 Vamık D. Volkan, *Atatürk/Anatürk*, 2.Baskı, Alfa Yay., İstanbul, 2001, s.7'de bu konuyu; "2009'da Ölümsüz Atatürk'ün Türkçe'ye yeni bir çevirisi yapıldı ve amacımız bu yeni çeviriyi basmaktır. Fakat kitabın daha kolay okunmasını ve anlaşılmasını sağlamak adına yeni çeviriyi basmak yerine, kitabı teknik kelimelerden daha da arındırarak fakat özgün buluşlarımızı değiştirmeden 'Atatürk/Anatürk' başlığı altında yayınlamaya karar verdim" ifadeleriyle açıklamıştır.

5 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.42-43.

6 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.64-69.

Mart'ında Harbiye Mektebi'ne devam etmek üzere geldiği İstanbul'da yaşadığı yabancılaşma ve beğenilme/ön plana çıkma konularındaki sıkıntılarını, O'nun iç dünyasında yaşadığı sarsıntılar ve bunların sonuçları ilerleyen sayfalarda bilimsel bir yöntemle açıklanmıştır⁷.

Mustafa Kemal'e dair çözümlenmelerin en ilgi çekici olanı, O'nun ideal bir baba arayışı içinde tasvir edilmesidir. Buna göre, babası Ali Rıza Bey'in vefat ettiği ilköğretim yıllarından itibaren küçük Kemal, önce öğretmeni Şemsi Efendi'yi sonrada Suriye'deki sürgün hayatında kendisini Selanik'e davet eden Şükrü Paşa'yı ideal baba olarak tasvir etmiştir. Ancak Şükrü Paşa'nın kendisine sırt çevirmesi ve ideal baba imajının yıkılması Mustafa Kemal'in iç dünyasına ışık tutan sayfaları oluşturur⁸.

Mustafa Kemal'in askerlik hayatına olan tutkusu ve bu meslekten ayrılmak zorunda kalışı yalnız ele alınan eserde değil, daha birçok Atatürk biyografisinde hüznü ve çarpıcı cümlelerle değerlendirilmiştir. Örneğin Şevket Süreyya Aydemir, "Tek Adam" adlı çalışmasında, Erzurum'da 8 Temmuz gecesi askerlik mesleğinden istifa kararını, Mustafa Kemal'in hayatında aldığı en zor ve önemli karar olarak nitelendirir. Hatta bizzat Mustafa Kemal'den dinlemiştir. Olayı kurgular ve gaipten bir takım seslerin O'nun kulağına; "İstifa et paşam, askerlikten çekil! Onlar seni çıkarmadan, İstanbul'un emri gelmeden. Onlar senin rütbelerini, nişanlarını alıp seni bir hiç, bir ordudan kovulmuş haline getirmeden! Sonra belki de her şey biter ve sen, geç kalmış olursun"⁹ dediğini belirtir. Şüphesiz Aydemir'in yaptığı da bir psikolojik çözümlenmedir. Ancak bu olay Volkan-Itzkowitz'in kitabında böylesine duygusal ve psikolojik boyutlu değerlendirilmez. "Gençliğinden beri bir üniforması olmuş, askeri otorite onun için bir kaldıraç görevi görmüştü. Askerlikten ayrılışın ve üniformasını çıkarmanın onun için zor olduğunu tahmin edebiliriz"¹⁰ yargısının sadeliği, Volkan-Itzkowitz'in kitabının daha sağlam ve gerçekçi bir çerçevede kurgulanmasıyla ilgili olduğunu düşünebilir.

Mustafa Kemal'in iç dünyasına yönelik değerlendirmelerin en önemlisi kuşkusuz yaşadığı aşklar ve evliliğiyle ilgili olanıdır. Kendisinin birçok aşk yaşadığı bilinmektedir. Ancak ön plana çıkan ikisi, Fikriye Hanım'la olan birlikteliği ve Latife Hanım'la evliliğidir. Volkan/Itzkowitz'in Mustafa Kemal'in evliliğine dair değerlendirmeleri sıra dışı ve kitabın fark yaratan tarzına uygundur. Buna göre, kırk iki yaşındaki Mustafa Kemal'in yirmi dört yaşındaki Latife Hanım'la evlenmesi, aralarında benzer bir yaş farkı bulunan ebeveynlerinin evliliğine benzetilmiştir. Ayrıca, Latife Hanım'la olan ilişkisinin annesi ile olana benzetilmesi, "...Latife'yle olan ilişkisi de çocuklukta yas tutan annesi ile olan ilişkisi gibi O'nun için boğucu bir hal alacaktı"¹¹ ifadesinde, Mustafa Kemal'in kadınlarla olan ilişkilerindeki başarısızlığa

7 Mustafa Kemal, İstanbul'da 'gençlik hayallerine' tutulduğundan bahsetmiştir. Yazar(lar), O'nun gençlik hayali olarak tanımladığı dönemi, geceleri uyumakta zorluk çekme dâhil depresyon benzeri belirtiler olarak nitelendirir. "Muhtemelen abartılı kendilik kavramı, başkentte kendisini sürdürülecek sağlam yollar bulamıyordu. Birinci olma ve hayran kalınma ihtiyaçlarını karşılayabileceği kaynaklara ihtiyaç duyuyordu. İstanbul, O'nun için kimseyi tanımadığı yeni bir şehirdi ve bu ihtiyaçlarının kolayca karşılanmaması özsaygısına bir darbe indirmişti. Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s. 69-70.

8 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.79-81.

9 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam II*, 17. Baskı, İstanbul, 1999, s.96.

10 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.216.

11 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.348.

vurgu yapar niteliktedir. Fikriye Hanım bahsinde ise en çarpıcı an Fikriye Hanım'ın intiharıdır. Bu olayın etkileri üzerine yapılan değerlendirme, Mustafa Kemal'in özel hayatında büyük çalkantıların yaşandığı ve Latife Hanım ile arasının daha da açıldığı şeklindedir¹².

Şüphe yok ki özel hayatındaki sıkıntıların benzerlerini ülke sorunlarında da yaşayan Mustafa Kemal'e, İzmir'de gerçekleşen suikast girişiminin anlatıldığı bölüm dikkat çekicidir. Suikastçıların tutuklanmasından sonra gerek kiralık katiller gerekse de olayın planlayıcılarıyla görüşen Mustafa Kemal'in bu görüşmeleri neden yaptığı tartışılır. Volkan/Itzkowitz'e göre bu sorunun yanıtı, O'nun çocukluğunda başlayan, ölmek veya ölümsüz olmak çatışmalarının kamçılanmış olmasında yatmaktadır. Ayrıca kiralık katillerden biri ile yaptığı görüşmede silahını katile vererek kendisini vurmasını istemesi, "...hem ölümsüzlüğünü sınama fırsatı... hem de yoğun ölüm korkusuyla başa çıkabilmesi için fobi karşıtı bir eylem..." olarak değerlendirilmiştir¹³.

1926 yılında İzmir'de değil ama 1938'de, tutulduğu siroz hastalığı nedeniyle yakın bir gelecekte öleceğini öğrenmiştir. Bu gerçeklik, O'nda bazen bir kabullenme bazen de inkâr şeklinde belirmiştir. Örneğin, daha birçok yazarın belirttiği gibi Bursa'daki Çelik Palas Oteli'nde zeybek oynaması ve ertesi gün zatürre olması¹⁴ bu inkâr halinin örneği olarak anlatılmıştır¹⁵.

Yukarıdaki birçok örnekte görüldüğü gibi Volkan/Itzkowitz'in kitabı klasik bir Mustafa Kemal Atatürk biyografisi olmanın dışında bir iddia taşır. Yazarlarının uzmanlık alanları ve ortak bir çalışmanın ürünü olması nedeniyle bu iddialar bir yere kadar haklıdır. Kitapta, psikoloji konusunda uzman olmayan bir tarihinin ulaşamayacağı değerlendirmelere rastlanır. Ayrıca ikili, çalışmalarıyla ilgili bazı özel görüşmelerde yapmışlardır. Şüphesiz bunlar esere ayrı bir önem ve orijinallik katmaktadır. Ancak bunlar (doğrulukları tartışılmamakla birlikte) küçük detaylar ve bazı anılardan öteye gitmemektedir. Eserde farklı bir tarih yazımına yol açacak bilgilere ve bakış açısına rastlanmaz. Yine de tarih disiplini açısından yeni ve yol gösterici bir denemedir.

Umut KARABULUT*

12 İpek Çalışlar, *Latife Hanım*, 4.Baskı, İstanbul, 2006, s. 284'te anlatıldığına göre; Fikriye Hanım'ın vefatının hemen ardından, Mustafa Kemal'in Latife Hanım'a 'Fikriye' şeklinde hitap etmesi çok ciddi bir kavgaya yol açmıştır.

13 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.429-430.

14 Bu olayla ilgili en bilinen eser, Can Dündar, *Sarı Zeybek, Atatürk'ün Son 300 Günü*, 13. Baskı, Milliyet Yay., İstanbul, 1998.

15 Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk/Anatürk*, s.s.531-532.

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (ukarabulut@pau.edu.tr).